

рениі існуе і «зона» аўтара-паэта, прадставленая менш экспліцытна, но ў тое жэ час і ствараючая прымусна тую семантычную глыбіню і поліфонію, якія адрозніваюць лірыку ад іншых літаратурных родаў.

Стихотвореніе Л. Міллер «Пастой жэ, час, не текі...», з нашай крок згляду, значна больш аднародна па сваёй стылістычнай тональнасці, нежэлі прыводзімае раней стихотвореніе Ю. Мориц, што, як прадстаўляецца, сведчыць і аб большай блізкасці свядомых паэта і лірычнага суб'екта прадвядзення. С агульным філасофска-размышляючым тонам прадвядзення дыссоніруе толькі адна – явна разгаворная – рэпліка (*І ты гэта сур'ёзна?*), вложенная ў уста цэнтральнага асобы стихотворення – *часу* – і яўляючая адным з прыёмаў канкрэтна-образнага асэнсавання аўтарам гэтай філасофскай катэгорыі. Сапраўды, усё стихотвореніе і кампазіцыйна, і семантычна базіруецца на ахоплываючай усю лірычную структуру развёрнутой метафры (афіцыворенне часу), задаючай і двуплановасць мастацкага сэнсу, і яўную блізкасць паэта і лірычнага суб'екта.

Заклученне. Нашы назіранні, такім чынам, падтвэрджваюць высказанную С. Н. Бройтманам думку аб тым, што «спецыфічная для лірыкі форма адносін аўтара і героя прадвядзення ёй рэчывага буды. У ёй – ў сілу неаб'ектывіраванасці героя і адсутнасці яго жэсткіх (внешніх) межаў – суб'ект-суб'ектнае напружанне стварае канцэнтраваную форму рэчывага і пранікнення двух голасоў ў слова»

У тое жэ час трэба констатываць, што канкрэтыя формы асаблівасці рэчывага буды лірычных прадвядзенняў, абумоўленыя рознымі ступенямі і характарам воплачэнняў ў лірычных прадвядзеннях свядомых аўтара і лірычнага суб'екта, вывучаны ў цяперашні момант яшчэ вельмі недастаткова – як у агульнатэарэтычным плане, так і з крок згляду адражэння ў іх індывідуальна-стылістычных асаблівасцей таго ці іншага паэта.

1. Бройтман, С. Н. Лірычны суб'ект / С. Н. Бройтман // *Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий* / [гл. науч. ред. Н. Д. Тамарченко]. – М.: Издательство Кулагиной, Intrada, 2008. – С. 112 – 114.
2. Міллер Лариса [Электронны ресурс]. – Режим доступа: <https://www.stihi.ru/2011/08/03/3007> дата абрашчэння: 02.09.2017
3. Мориц Юнна [Электронны ресурс]. – Режим доступа: <http://owl.ru/morits/stih/to019.htm> дата абрашчэння: 02.09.2017
4. Тынянов Ю. Н. Блок / Ю. Н. Тынянов // Тынянов Ю. Н. *Поэтика. История литературы. Кино.* – М.: Наука, 1977. – С. 118–123.
5. Хализев В. Е. *Теория литературы* / В. Е. Хализев. – М.: Высшая школа, 2000. – 390 с.

НАРОДНЫЯ ўЯўЛЕННІ ПРА ПТУШКУ ЯК СІМВАЛ У ВЕРШАХ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАў

Трацякова Т.Д.

*выпускніца ВДУ імя П.М. Маішэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філал. навук, дацэнт*

У паэтычным тэксце дастаткова часта ўжываюцца арнітонімы (ад грэч. ornis (ornitos) ‘птушка’, opima ‘імя, назва’) – намінатыўныя адзінкі, якія служаць называння птушак. Характэрна, што з усіх найменняў заалагічнага характару найбольш распаўсюджаны менавіта арніталагічныя. Аналіз ужывання арніталагічнай лексікі ў вершах выявіў, што часта птушка ў творы нясе значную сэнсавую нагрукку, выступае пэўным сімвалам.

Мэта артыкула – выявіць асаблівасці ўжывання і мастацкую функцыю арніталагічнай лексікі ў мове беларускіх паэтычных твораў, паказаць сімвалізм асобных найменняў птушак.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для даследавання паслужыла картатэка назваў птушак, сабраная з вершаў беларускіх аўтараў (гл. спіс літаратуры). Выкарыстаны апісальны метады даследавання.

Вынікі і іх абмеркаванне. Намі заўважана, што *галка* ўспрымаецца адмоўна. Так, у вершы П. Броўкі чытаем: *Помню змалку, / Помню змалку / Горкіх дзён нямала, / Чорнай галкай, чорнай галкай / Гора прылятала* [1, с. 280]. У прыкладзе галка атаясамліваецца з горам, пры гэтым, як і з воранам, падкрэсліваецца яе чорны колер, што ўзмацняе яе негатыўнае ўспрыманне (пра сімвалізм арнітонімаў *бусел* і *воран* гл. у нашай працы [7]).

Іншыя адносіны заўважаем у людзей да *голуба*. У гэтым жа вершы далей чытаем: *Шчасце ж наша, / Шчасце ж наша, / А ці ўдзень, ці ўночку – / Прылятала, прылятала / Белым галубочкам* [1, с. 280]. Голуб сімвалізуе шчасце, падкрэсліваецца колер птушкі – белы, што ўзмацняе станоўчае яго ўспрыманне.

Як вядома, у свядомасці і традыцыйнай культуры беларусаў голуб лічыцца “чыстай”, святой, боскай птушкай. Голуб часта выступае як увасабленне душы. Людзі вераць, што душа

добрага чалавека адлятае белай галубкай, дрэннага – чорным воранам. Названы арнітонім нясе ў сабе сакральнае значэнне. У народзе існуюць уяўленні пра голуба як пра сімвал Святога Духа, які сышоў з неба падчас хрышчэння Ісуса Хрыста. Менавіта голуб прынёс галінку алівы на Ноеў каўчэг як паведамленне пра заканчэнне патопу. З таго часу гэтая птушка стала сімвалам міру [2, с. 614].

У паэзіі часта адлюстроўваюцца народныя ўяўленні пра голуба як сімвал кахання і закаханых, таму гэты арнітонім часты ў інтымнай лірыцы:

Без цябе не знаходжу спакою, / На дарогу гляджу і гляджу. / Памахаўшы самотна рукою, / Ты пайшла ў каралеўства дажджу. / Я ж застаўся адзін-адзінокі, / Нібы клён сярод злосных вятроў. / Да цябе пасылаю аблогі, / Як паштовых сваіх галубоў [5, с. 612];

Ні берагу. Ні вусця. / Між лёгкіх галубоў / Спявалася чамусьці / Выключна пра лобоў [8, с. 271].

З пачуццём кахання ў народзе звязваюць і салаўя. Арнітонім таксама часта ўжываецца ў інтымнай лірыцы:

Пачынаецца ўсё з любові – / Першы поспех і першыя крокі. / Прыручаюцца салаўі, / І змяняюцца краявіды [8, с. 21];

Як не слухаць ёй гоману ў палях, / Перазвону хваль, песень салаўя, / Што гавораць ёй неба і зямля, / Голас мілага: “Зорка ты мая...” [6, с. 89].

У народных уяўленнях чыстай, светлай птушкай, з якой звязаны шматлікія павер’і, лічыцца журавель. Народ заўсёды шанаваў жураўля, які прылятаў вясной, як птушку шчасця і радасці. Да яе звярталіся з просьбай пра ўрадлівасць, здароўе, сямейны дабрабыт. А вось забіць жураўля значыла назаўсёды развітацца з асабістым шчасцем: гаспадарка прыйдзе ў заняпад, у сям’і пачнуцца сваркі і хваробы. Клін жураўлёў, які адлятаў увосень, сімвалізаваў тугу і смутак. Не выпадкова па адной з версій этымалогію назвы птушкі звязваюць са словамі *журба*, *журыцца*.

Беларускія паэты нярэдка звяртаюцца да вобраза жураўля. Арнітонім сустракаецца ў творах Пімена Панчанкі, Генадзя Бураўкіна, Пётруся Броўкі, Яўгеніі Янішчыц, Уладзіміра Дубоўкі і іншых аўтараў. Часта лексема *журавель* выкарыстоўваецца ў вершах як сімвал Радзімы. Назіранне за палётам птушак выклікае ў душы паэтаў, адарваных ад Бацькаўшчыны, успаміны пра родны край і смутак па ім: *Лятуць журавы за Казбек і Эльбрус, / І сэрца сціскае туга. / Сустрэне іх хутка мая Беларусь / На цёпрых зялёных дугах. / Я зайздрасці к птушкам ніколі не меў – / Без крылляў мне нават ямчэй, / А зараз ад крыўды глухой анямеў / І з неба не зводжу вачэй* [4, с. 19].

Часта ў паэзіі лексема *журавель* ужываецца, каб перадаць тугу і смутак увогуле, а не толькі па Радзіме: *Над маёй галавой журавы, / Клічы даўнія, / Клічы знаёмыя... / Ну, куды адлятаеце вы?... / Застаюся засмучаны дома я* [1, с. 72].

Своеасаблівымі сімваламі Радзімы, роднай Беларусі выступаюць у вершах Максіма Лужаніна і Пімена Панчанкі арнітонімы *драч* і *дрозд*: *Жывучы на чужыне, быць можа, няслушна, / Недарэчна, але неадступна, хоць плач – / Набіваецца дзіўная песенька ў вушы, / Ўспамінаецца мне невялічкая птушка – / Драч. / ... / Не сваёю ахвотай да слова я ўзрушан, / Я ж кажу: / засынаю, і ў сне – хоць ты плач! – / Пачынаецца песня, з’яўляецца птушка, / Што жыве ў Беларусі пад прозвішчам / Драч* [3, с. 236]; *Табе край родны сніцца, / І бачны ў кожным сне – / Суніца, / ці сініца, / Ці дзяцел на сасне. / А пад сасною гонкай – / Баравікі, грузды. / Пяюць наперагонкі / Ушацкія дразды...* [4, с. 182]. Думкі пра родны край на чужыне выклікаюць у аўтараў успаміны менавіта пра гэтых птушак.

Ёсць птушкі, якія, згодна з народнымі ўяўленнямі, увасабляюць сабой жаночы пачатак. Гэта, напрыклад, *ластаўка* і *сініца*. Таму часта ў вершах названня лексемы звязаны з вобразам дзяўчыны, жанчыны: *Як за дажджамі частымі рабымі, / За кудасой, / дзе шляху не відно – / То ластаўкаю першай, / то рабінай / Пастукаюся ў чуйнае акно* [8, с. 171]; *Жораў ты, а я – сініца, / Нас абоіх бура б’е. / Разам нам не пасяліца, / Пасялюся – у табе* [8, с. 209].

Сімвалам адвагі, моцы і мужнасці ў народных уяўленнях выступае *сокал*. Нават у “Тлумачальным слоўніку беларускай мовы”, акрамя асноўнага значэння, лексема *сокал* мае яшчэ адно, згодна з якім так называюць смелага, прыгожага юнака, мужчыну [26, с. 231]. Таму паэты выкарыстоўваюць гэты арнітонім пры стварэнні вобразаў мужных і смелых хлапцоў, якія змагаюцца за праўду і справядлівасць: *Старая маці за лучынай / Кашулю шые і узор / Выводзіць песняй салаўінай, / Шляхамі святаянскіх зор. / Сын – вольны сокал – партызаніць, / Але настане час, з лясой / Ён у кашулі вышыванай / Да маці вернецца дамоў* [6, с. 47].

У народзе розныя прыкметы і павер'і звязаны з *зязюляй*. Часта кукаванне птушкі разглядаецца як злавеснае прадказанне. Яно сімвалізуе смерць і розныя няшчасці. Лічыцца, што зязюля сваім кукаваннем прадказвае колькасць гадоў, якія чалавеку суджана пражыць. Менавіта гэтыя ўяўленні і выкарыстоўваюць беларускія паэты пры ўжыванні арнітоніма *зязюля* ў сваіх творах. Названая лексема сустракаецца ў вершах Пімена Панчанкі, Пятруся Броўкі, Максіма Танка, Яўгеніі Янішчыц, Рыгора Барадуліна: *Паўтараецца вечна, / А гучыць не завучана / Кожнай новай вясной / Кукаванне зязюльчына. / Маладым лічыць годы, / Непаседам – прыгоды, / Нам, салдатам старым, – / Баявыя паходы / І магільны, магільны... / ... / Як вясной зязюлі / Ў Беларусі маёй закукуюць, / У Сібіры, / на Волзе / Па мёртвых сынах засумуюць* [4, с. 70].

Заклучэнне. Пры разглядзе асаблівасцей ужывання арнітонімаў у паэтычным тэксце былі выяўлены сродкі стварэння мастацкага вобраза, заснаваныя на выкарыстанні найменняў птушак з улікам народных уяўленняў пра іх, разгледжаны кантэксты, дзе птушка выступае як сімвал.

Вядома, што людзі здаўна надавалі птушкам дадатковыя ролі: адных успрымалі як прадстаўнікоў светлых сіл, іншых – цёмных. Часта паэты ўжываюць назвы прадстаўнікоў арнітафаўны як пэўныя сімвалы, улічваючы ўяўленні, якія склаліся ў народзе пра тую ці іншую птушку: сімвал радзімы, бацькоўскай хаты (*бусел, журавель*), каханья (*голуб*), вясны (*шпак, салавей*), шчасця ці, наадварот, сімвал гора, вайны (*крумкач, галка*). Арніталагічная лексіка ў паэтычным тэксце выконвае важную мастацкую функцыю. Яна дапамагае ў стварэнні вобразнасці, выразнасці, эмацыянальнасці, значна ўзбагачае мову вершаванага твора.

1. Броўка, П. Крыніца з-пад Вушачы: Вершы і паэмы / Пятрусь Броўка; уклад. Р.І.Барадуліна. – Мінск: Маст. літ., 2003. – 366 с.
2. Гура, А.В. Символика животных в славянской народной традиции / А.В.Гура. – Москва: Издательство «Индрик», 1997. – 912 с.
3. Краса і сіла: Анталогія бел. паэзіі ХХ ст. / Склад. М.Скобла; Навук. рэд. А.Пашкевіч. – Мінск: “Лімарыус”, 2003. – 880 с.
4. Панчанка, П. Выбраныя творы / Пімен Панчанка; уклад. В.Шніп. – Мінск: Маст. літ., 2009. – 238 с.
5. Родная літаратура: Хрэстаматэя / Склад. Л.В.Асташонак і інш. – Мінск: Маст. літ., 1999. – 620 с.
6. Танк, М. Паслухайце, вясна ідзе! Вершы, баллады, паэмы / М.Танк; уклад. В.Рагойша. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 333 с.
7. Трацякова, Т.Д. Лексічная апазіцыя *бусел – воран* у вершах беларускіх паэтаў / Т.Д.Трацякова // Молодость. Интеллект. Инициатива: материалы IV Международной научно-практической конференции студентов и магистрантов, Витебск, 29 апреля 2016 г. / Вит. гос. ун-т; редкол.: И.М.Прищепа (гл. ред.) [и др.]. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2016. – С. 237-238.
8. Янішчыц, Я. Выбранае / Уклад. А.Канпелька і В.Коўтун. – Мінск: Маст. літ., 2000. – 351 с.

ІНТЭРТЭКСТ У РАМАНЕ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА “ХРЫСТОС ПРЫЗЯМЛІўСЯ ў ГАРОДНІ”

Турава І.М.

*студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Арыямёнак Г.А., канд. філал. навук, дацэнт*

Выкарыстанне цытат, рэмінісцэнцый і алюзій як форм праяўлення інтэртэкстуальнасці ў мастацкім тэксце дазваляе ўспрымаць іх як пэўны культурны знак, што звязвае тэксты, эпохі, падзеі, людзей. Дзякуючы гэтым стылістычным прыёмам аўтар мае магчымасць адлюстравачь свае адносіны да пэўнай з’явы ці аб’екта, а таксама звярнуць увагу чытача на літаратурныя і гістарычныя паралелі. Інтэртэкстуальныя матывы значна ўзмацняюць інтэлектуальны пачатак кожнага мастацкага твора.

Тэкставыя рэмінісцэнцыі (ТР) адрозніваюцца ад звычайных моўных адзінак асаблівасцямі сваёй узнаўляльнасці: узнаўляецца план зместу, але не можа быць заўсёды і цалкам паўтораны план выражэння, паколькі няма жорстка фіксаванай формы ТР; не толькі адна і тая ж ТР можа мець розныя планы выражэння (імя аўтара і імёны персанажаў у розных формах, цытата і намёк на сітуацыю ці падзею, назва крыніцы і ўскоснае ўказанне хранатопу), але і наогул не існуе нейкага дакладнага і абавязковага плана выражэння ТР [2, с. 28].

ТР шырока прадстаўлены ў творчасці аднаго з найбольш яркіх і папулярных аўтараў беларускай літаратуры другой паловы ХХ стагоддзя Уладзіміра Караткевіча. У творах Караткевіча разнастайныя праявы інтэртэкстуальнасці становяцца асновай сімвалікі яго мастацкага кода. Звяртаючыся да першасных тэкстаў, пісьменнік выкарыстоўвае матэрыял для пабудовы ўласнага мастацкага дыскурсу.

Мэта артыкула – выявіць асноўныя разнавіднасці інтэртэксту і іх паходжанне ў раманах У. Караткевіча “Хрыстос прызамліўся ў Гародні”. Актуальнасць даследавання абумоўлена тым, што раскрыццё інтэртэкстуальных сувязей надзвычай паглыбляе ўяўленне пра тэматычны